

konfirmaci v „nejistotě“ ohledně právní nezpochybnitelnosti jejich výsad.

Pečeť byla – především ve svých počátcích – ve šlechtickém prostředí statutárním symbolem. Ještě výrazněji to platilo o meči. S mečem byl spjat iniciační akt rytířského pasování, jako výraz statusu se objevoval na raných šlechtických náhrobnících, zabodnutí meče do země bylo výrazem (pro) poddání se, předání meče mohlo doprovázet, případně nahrazovat akt postoupení právního nároku. Paleta symbolických významů meče tvoří významový kontext k jednomu pozoruhodnému, ve své době ale zřejmě nijak ojedinělému případu z anglického prostředí pozdního 13. století: meč jakožto výraz právního nároku na držbu půdy, kterou předkové (s mečem v ruce) vybojovali a uhájili (B. Klusek). Symboliky meče v docela jiném kontextu se dotýká i A. Pleszczyński. Vstupuje na pole říšských insignií, mnohokrát z různých stran dotčené, a zamýšlí se konkrétně nad symbolickým významem výzdoby pochvy říšského meče (na obou stranách postavy vládců – panovníků); je ovšem otázka, jak dalece bude symbolika interpretovaná v tak širokém, takřka neuchopitelném a každopádně „neověřitelném“ rámci, přijata.

Jeden z méně obvyklých (patrně však pouze z našeho úhlu pohledu) výrazových prostředků symbolické komunikace představil R. Novotný, a to nebesa (baldachýn). Na řadě případů dokumentoval symbolická sdělení užití, neužití i přímého odmítnutí nebes; ve druhém plánu si uvědomujeme roli kontextu (konkrétní historické konstelace) při pokusech o interpretaci symboliky, a to paralelně s globálními významovými proměnami, jež postupný vývoj přinášel. Právě nebesa jsou jasným dokladem jednoho i druhého.

Kniha nabízí plastický průřez spektrem médií symbolické komunikace – jak bylo naznačeno shora. K tomu lze dodat, že nad jednotlivými texty tanou čtenáři na mysli další analogické, nebo minimálně v základním rámci srovnatelné případy. Již to naznačuje, nakolik i poměrně úzce vymezené případové studie namnoze představují pars pro toto.

ROBERT ŠIMŮNEK

The Making of Memory in the Middle Ages, ed. Lucie DOLEŽALOVÁ, Brill, Leiden – Boston 2010
(= Later Medieval Europe 4)

499 s., ISBN 978-90-04-17925-7

Paměť je mnohovýznamovou kulturní konstantou, která hrála ve středověké kultuře zásadní roli. Editorka anotované knihy Lucie Doležalová se tomuto tématu dlouhodobě věnuje a do značné míry platí, že jej jako předmět bádání, nejen v českém prostředí, úspěšně zviditelnila. Jedním z plodů jejího úsilí je i předložená publikace, jež vznikla jako výstup mezinárodní konference uspořádané v Praze roku 2007 a v dvaceti pěti článcích přibližuje rozdílné aspekty tohoto fenoménu ve středověké společnosti

Paměť a schopnost zapamatovat si byly základním kamenem středověké učené kultury. Nezbytnou podmínkou středověkého vzdělání představovala podrobná a systematická znalost Bible, stejně jako základních kanonických děl v podobě rozsáhlých citátů. Lepší pochopení „umění paměti“ (ars memorativa / ars memoriae) tak pomáhá moderním historikům proniknout do světa středověkých učenců, neboť paměť jako schopnost či funkce mozku byla mnohdy předmětem jejich soudobé reflexe.

„Umění paměti“ mělo pochopitelně velký význam v situaci, kdy museli učenci vstřebat obrovské množství informací i celých textových pasáží. Proto mnozí středověcí autoři vymýšleli a sepisovali mnemotechnické strategie a pomůcky. Některé z nich představili autoři ve svých studiích v úvodní části knihy. Zaujímou zde zejména studie založené na pramenném materiálu ze střední Evropy z pera R. Wójcika a G. F. Kisse či zamyšlení nad přínosem i nástrahami některých konkrétních pomůcek od samotné editorky. Tato trojice nepředstavila svůj zájem o podobná témata poprvé, věnovala se jim dlouhodobě již dříve, o čemž svědčí také společnou péči připravený sborník *Culture of Memory in East Central Europe in the Late Middle Ages and the Early Modern Period* (ed. Rafał Wójcik, Poznań 2008). Dále se první část knihy věnuje jednotlivým pomůckám a obecně umění paměti, mnemotechnickou funkci totiž mohou plnit různé literární žánry (báseň, román, dialog, kazatelská pomůcka i skaldská poezie), jak zde demonstrují autoři jednotlivých studií.

Příspěvky v druhé polovině publikace představují fenomén paměti ve velmi rozličných prostředích. Paměť totiž ve většinově orální středověké kultuře vystupovala do popředí také

v mnoha neučeneckých společenských kontextech. Nedotýkala se pouze života studentů a vzdělanců, vhodně užitá výmluva na neschopnost vzpomenout si mohla také zachránit život, jak ukázala ve své studii I. Bueno na příkladu jihofrancouzských inkvizičních procesů ve 14. století. Paměť byla také často nechtěná, potlačovaná, jak o tom svědčí již z antiky známá praxe *damnatio memoriae*. V. Chalet analyzoval způsoby zapomínání selských revolt a T. Vísí ukázal na příkladech středověkých židovských učenců, jak zrádná může být snaha přeinterpretovat pomocí paměti minulou tradici.

Společným tématem několika příspěvků jsou význační středověcí spisovatelé a jejich díla v kontextu vzpomínání. F. Stella představuje Petrarku a jeho konstruování krajiny využívající paměť jako významnou součást imaginativního procesu, zatímco V. Smirnova analyzuje strategie připomínání minulosti v díle Caesaria z Heisterbachu. Na příkladu románu *Le Morte Darthur* Thomase Maloryho J. Whitman popisuje, jak literární autor zpřítomňuje dávnou minulý, resp. legendární svět. Vedle literárních strategií sledují někteří příspěvatelé také konstruování individuálních či kolektivních vzpomínek. E. Mundal zdůraznila ve své studii na příkladu norské a islandské skaldské poezie význam paměti pro vytváření identity jednotlivce i skupiny, M. Bartlová pak na několika příkladech objasňuje, jak velkou roli ve vytváření paměti po smrti jedince hrálo výtvarné umění a jak bylo k tomuto účelu záměrně užíváno.

I z neúplného výčtu je zřejmé, jak bohatý obrázek o fenoménu paměti ve středověku kniha *The Making of Memory in the Middle Ages* nabízí. Editorce se podařilo shromáždit kvalifikovaný mezinárodní tým příspěvatelů, jejichž články jsou pestré nejen geograficky, ale i škálou analyzovaných pramenů. Celý soubor výstižně dokazuje, jak důležitou roli paměť v středověké kultuře hrála, a že lepší pochopení tohoto fenoménu přispívá v mnoha ohledech k bližšímu poznání středověkého světa.

VÁCLAV ŽŮREK

Poceta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte

Přemysla Otakara II., ed. Libor

JAN – Jiří KACETL, Matice moravská, Brno – Znojmo 2010

263 s., ISBN 978-80-86488-67-7

Více či méně kulatá jubilea bývají vhodnou příležitostí k bilanci a připomenutí nejrůznějších témat. Výročí bitvy na Moravském poli nabídl vhodné zarámování pro zhodnocení vlády a doby Přemysla Otakara II. a jeho obrazu v historiografii i dějinné paměti. Tematicky i oborově pestrý autorský kolektiv se přitom podle slov vydavatelů pokusil oprostit od axiomatických předpokladů, jež negativně ovlivnily přístup k dějinám 13. století, kdy docházelo k hlubokým změnám nejen v oblasti středovýchodní Evropy.

Těchto změn si je velmi dobře vědom Vratislav Vaníček, jenž se v úvodním hutném příspěvku věnuje Otakarově říši z širší perspektivy dějin středovýchodní Evropy. Konstatuje nebyvalou závislost v posuzování tohoto období na negativním obrazu interregna v německé historiografii, jež se jen velmi nesnadno smířovala s pádem Štaufů a dobu po roce 1250 chápala jako svého druhu anarchii. Zároveň se ovšem snaží na řadě příkladů prokázat, že zatímco v římskoněmecké říši, nazývané někdy poměrně matoucím pojmem Německo, vzal za své univerzalistický koncept vlády, Přemysl Otakar II. dokázal držet krok s dobou a snažil se přizpůsobit procesu modernizačního přerodu, jenž patřil k dominantním prvkům 13. století. Neúspěšné pokusy o zvolení panovníkem říše vysvětluje autor spíše odporem říšské reprezentace proti silnému Přemyslovi než nedostatky českého krále. I na řadě jiných příkladů z dějin obchodu, literatury, výstavby měst a festivů se autor snaží doložit modernizační proces 13. století. Nesnadnému úsilí o vtěsnání velmi širokého spektra témat do krátkého shrnujícího příspěvku by snad bylo možné vytknout jazykovou srožanku, jež se často pohybuje na samé hranici srozumitelnosti.

Jazykovou vybroušeností naopak vyniká stručný příspěvek Martina Wihody, který shrnuje Přemyslova markraběcí léta, vyjadřuje se k první fázi dlouhodobého procesu přeměny Moravy v markrabství a spor mezi markrabětem Přemyslem a králem Václavem chápe spíše jako otázku komplikovaného vztahu mezi otcem a synem v době vyostřujícího se sporu mezi Fridrichem II. a papežskou kurií. Ke středoevropskému rozměru Přemyslova panování se následně vyjadřuje